

FAA-LENDVAI ERZSÉBET

BENCÉS DIÁKOK EGYETEMJÁRÁSA
A 17–18. SZÁZADBAN

THE UNIVERSITY ATTENDANCE OF BENEDICTINE STUDENTS IN THE 17TH–18TH CENTURIES. In Hungary the Order of St. Benedict (Ordo Sancti Benedicti) ceased to exist during the Turkish occupation, and it only re-organized in 1639 at Pannonhalma. The present study reviews the list of monk's names between 1639 and 1786 from the volumes of the orderly history from Pannonhalma. It argues that in the 17th century there were 44 students of the Benedictine order registered at some of the universities of the Habsburg Empire. These universities were Nagyszombat, Vienna, Salzburg, and Olmütz. The prelatry of Pannonhalma sent the most talented pupils to carry on university level studies. In the 18th century, 48 Benedictine monks attended universities; 40 of them in Nagyszombat, 3 in Vienna, and 3 in Salzburg. Salzburg was the most respected Benedictine university in Central Europe. Quite a few students who studied here played an important role in the subsequent Hungarian history of the order, such as Egyed Karner, Placid Sajnovics and Krizosztom Novák.

A magyarországi diákok számára a 17. század közepéig, a nagyszombati egyetem megalapításáig csak a külföldi egyetemeken való tanulás, a peregrináció volt az egyetlen lehetőség a magasabb képzés elérésére. A 15. századból már vannak feljegyzések, hogy bencéseink a bécsi és a krakkói egyetemet látogatták,¹ de a 17–18. század bencéseinek tanulmányairól a rendtörténetek csak nagyon szűkszavúan és általánosan fogalmaznak.

Jelen tanulmányom célja, hogy a bencés rendtörténeteken és a bencések által látogatott egyetemek anyakönyveiből készült forráskiadványokon keresztül bemutassa a magyarországi bencések kora újkori felsőbb tanulmányait. Az adatokat egybevetve vizsgálom a forráskiadványok, illetve az azokban közölt adatok pontosságát, megbízhatóságát, és rámutatok a kutatás során felmerült nehézségekre is.

A kor bencés szerzeteseinek névsorát a Pannonhalmi Rendtörténet kötetéből gyűjtöttem össze. A rendtagok neveit egyenként ellenőriztem az egyetemek anyakönyveinek átirataiban, függetlenül attól, hogy a Rendtörténet szerint jártak-e valamelyik egyetemre vagy sem. Bár a Rendtörténetben közölt adatok arra utalnak, hogy a bencések csak a nagyszombati, a bécsi, a salzburgi és az olmützi egyetemeket látogatták, átnéztem a római egyetem és a Habsburg Birodalom kisebb egyetemeinek kiadványait is. Mivel Magyarországon a bencés élet a 16. század végétől szünetelt, és csak 1639-ben indult újra, a vizsgálódás ettől az időponttól a rend feloszlásáig, 1786-ig tart. A tanulmány elkészítéséhez az eredeti egyetemi anyakönyveket nem állt módomban megvizsgálni

¹ CSÓKA J. Lajos, *Szent Benedek fiainak világtörténete különös tekintettel Magyarországra I–II*, Budapest, Ecclesia, 1969, 666–668.; SCHRAUF Károly, *A Bécsi Egyetem magyar nemzetének anyakönyve 1453-tól 1630-ig*, Budapest, MTA, 1902 (Magyarországi tanulók külföldön 4); FRANKL Vilmos, *Hazai és külföldi iskolázás a XVI. században*, Budapest, Eggenberger, 1873.

– bár munkám során bebizonyosodott, hogy ismeretük elengedhetetlen –, és ez a jövőben további kutatásokat tesz szükségessé.

Köszönettel tartozom Szögi Lászlónak, hogy lehetővé tette számomra az ELTE Egyetemi Levéltárban a nagyszombati egyetem új adatokkal kibővített² adatbázisában való kutatást.

1. Források

*A Pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története*³ a 20. század elején jelent meg. Ez a máig alapműnek számító tizennégy kötetes, monumentális mű lényegében a mai napig az egyetlen, mely a rendtörténet részeként átfogóan tárgyalja bencés monostoraink kulturális életét és szokásait, a kezdetektől a 20. század elejéig. A szerzők a bencés apátságok történetét korabeli levéltári források feldolgozásával állították össze, és a rendtagok névsorának és életrajzának összeállításánál felhasználták a bencések korabeli naplóját, feljegyzéseit is.⁴

Az egyetemi forráskiadványok az ELTE Egyetemi Levéltár adattári sorozataiban jelentek meg. A nagyszombati egyetem hallgatóiról a „*Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből*” című sorozat tizenegyedik, huszonötödik és huszonhatodik kötete, míg a külföldön tanuló magyar diákokról a „*Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban*” sorozat második,⁵ tizenkettedik, tizenharmadik és tizenhatodik kötete közül forrásértékű adatokat.

A nagyszombati egyetem 17. század bölcsész- és teológiai karának diákjait Zsoldos Attila a fennmaradt jezsuita anyakönyv alapján tette közzé.⁶ A bölcsészkar 18. századi forrásainak nagy része azonban 1956-ban elpusztult. A századból csak a fokozatot szerzett diákokat ismerjük Bognár Krisztina, Kiss József Mihály és Varga Júlia munkájának köszönhetően.⁷ A hittudományi kar 1635 és 1773 közötti forrásai viszont szerencsés módon fennmaradtak, az anyakönyvek feldolgozását Kádár Zsófia, Kiss Beáta és Póka Ágnes végezte el.⁸

² Az Esztergomi Prímási Levéltárban a közelmúltban kerültek elő a *Seminarium Generale* anyakönyvei.

³ *A Pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története. A magyar kereszténység, királyság és bencés-rend főnállásának kilencszázados emlékére*, I–XII/B, szerk. ERDÉLYI László, SÖRÖS Pongrácz, Budapest, Stephaneum, 1902–1912 (továbbiakban: *PRT*).

⁴ Például Lancsics Bonifác *Miscellanae*, Szabó Ágoston, Szabó Jakab, Schleicher Elek, Keller Bálint *Antiquarium*.

⁵ Kiss József Mihály, *Magyarországi diákok a Bécsi Egyetemen 1715–1789*, Budapest, ELTE Levéltára, 2000 (*Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban*, 2).

⁶ ZSOLDOS Attila, *Matricula Universitatis Tyrnaviensis 1635–1701*, Budapest, ELTE, 1990 (*Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből*, 11).

⁷ BOGNÁR Krisztina, KISS József Mihály, VARGA Júlia, *A Nagyszombati Egyetem fokozatot szerzett hallgatói 1635–1777*, Budapest, ELTE Levéltára, 2002, (*Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből*, 25).

⁸ KÁDÁR Zsófia, KISS Beáta, PÓKA Ágnes, *A Nagyszombati Egyetem Hittudományi Karának hallgatóisága 1635–1773*, Budapest, ELTE Levéltára, 2011 (*Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből*, 26).

A salzburgi egyetem anyakönyvei szintén megmaradtak, a kiadvány 1933-ban Virgil Redlich munkájaként *Die Matrikel der Universität Salzburg 1639–1810* címen jelent meg Salzburgban. Az eredeti anyakönyvek a mai egyetem levéltárában megtalálhatók. Varga Júlia a magyarországi hallgatókat a kiadott matrikulákból gyűjtötte össze.⁹ Az olmützi egyetem anyakönyveit a város levéltárában őrzik, feldolgozásukat szintén Varga Júlia – Hellenbrandt Árpád és Szögi László munkáit kiegészítve – végezte el.¹⁰

A bécsi egyetem anyakönyvei is hiánytalanul fennmaradtak, magyarországi hallgatóit 1526-tól 1789-ig Kissné Bognár Krisztina gyűjtötte össze, a bécsi egyetem eredeti anyakönyveinek és kiadott forrásainak felhasználásával.¹¹

A római egyetem magyarországi tanulóinak anyakönyveit előbb Veress Endre,¹² majd Szlavikovszky Beáta¹³ dolgozta fel.

2. A Szent Benedek-rend belső iskolája

A 16. század végére Magyarországon mindenhol megszűnt a bencés élet, utoljára 1586-ban Pannonhalmát hagyták el a szerzetesek. 1607-ben Himmelreich György lett a kommandátor, aki minden erejével arra törekedett, hogy visszatelepítse a szerzeteseket és újraindítsa a rendet. Tervét azonban csak halála után sikerült megvalósítani. Pálffy Mátyás (1639–1646) 1638. április 28-án mint adminisztrátor vette át a monostor ügyeit, majd 1639. január 5-én megkapta a királyi felhatalmazást is, hogy Szent Márton-hegyén szervezze újra a bencés rendet. A Bécsben tanult főapát¹⁴ tíz rendtaggal kezdte meg a szerzetesi életet,¹⁵ és bizonyára arra is volt gondja, hogy minél előbb visszaállítsa a pannonhalmi iskolát. Valószínűleg azért is küldött hét rendtagot a nagyszombati egyetemre, hogy azok visszatérésük után képzett tanárai lehessenek a rendi iskolának. A pannonhalmi iskoláról azonban a 17. század végéig nincs feljegyzés, bár léte megkérdőjelezhetetlen. Lendvay Placid főapát (1693–1699) idejéből származó naplóbejegyzésekből¹⁶ tudjuk, hogy az iskolában csak bölcseletet oktattak, és csakis azoknak a bencés szerzeteseknek, akiket később áldozópappá is szenteltek. A filozófiai

⁹ VARGA Júlia, *Magyarországi diákok a Habsburg Birodalom kisebb egyetemein és akadémiáin 1560–1789*, Budapest, ELTE Levéltára, 2004, (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban, 12), 149–152.

¹⁰ *Uo.*, 183–218.

¹¹ KISSNÉ BOGNÁR Krisztina, *Magyarországi diákok a bécsi tanintézetekben 1526–1789*, Budapest, ELTE Levéltára, 2004, (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban, 13).

¹² VERESS Endre, *A Római Collegium Germanicum et Hungaricum magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai: I. anyakönyv, 1559–1917: Marticula et Acta Hungarorum in universitatibus Italiae Studentium*, Budapest, Stephaneum, 1917 (Fontes Rerum Hungaricarum. Magyar történelmi források, 2).

¹³ SZLAVIKOVSKY Beáta, *Magyarországi diákok itáliai egyetemeken I. rész 1526–1918*, Budapest, ELTE Levéltára, 2007 (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban, 16).

¹⁴ KISSNÉ BOGNÁR, *i. m.*, 745.

¹⁵ CSÓKA, *i. m.*, 769–770.

¹⁶ Lancsics Bonifác 1693-tól vezette a naplót.

tanfolyam három évig tartott, és a diákok logikát, dialektikát, fizikát, metafizikát és aritmetikát tanultak, ugyanebben a sorrendben. A tanév novemberben kezdődött, általában augusztus végéig tartott, és a korban szokásos vitatkozásokat Pannonhalmán is megtartották.¹⁷

A főmonostorban a 17. század utolsó éveitől magas szintű főiskolai tanfolyam működött, ahol a bencések a bölcselet mellett már teológiát is tanultak. A főiskola azonban mindig a növendékek szükségleteihez igazodott, időnként hol az egyik, hol a másik fakultásra volt igény, sőt egy ízben, 1745–46 között – Sajghó főapát elleni lázadás miatt – teljesen szünetelt. 1747-től a kétéves bölcseleti tanfolyamot Tihanyba helyezték át, ahol 1758-ig működött. Ezt követően két évig Bakonybélben, majd váltakozva Tihanyban, Bakonybélben vagy Pannonhalmán volt. A négyéves teológiai képzés viszont végig Pannonhalmán maradt.¹⁸

Az iskolaév kezdetének és végének meghatározása Mária Teréziához köthető. Az időpont az 1746. évi statútumokig nem volt meghatározva, és az is csak annyit írt elő, hogy mindenszentekig meg kell kezdeni a tanítást. Az iskolában tankönyvet a fennmaradt naplók tanúsága szerint nem használtak, a tanárok lediktálták az előadásokat. Év végi vizsgák nem voltak, helyettük az egyházi rendek felvétele előtt kellett a rendtagoknak vizsgát tenniük. Viszont vitatkozásokat, disputációkat havi rendszerességgel tartottak, melyekre időnként más rendbeli „támadókat” is meghívtak.¹⁹

A bencések a 18. században a rendbe már csak olyanokat vettek fel, akiknek megfelelő képzettségük volt. A laikus testvérnek jelentkezéskor valamilyen szakma, illetve a papi rendbe készüléskor legalább a gimnázium hat osztályának meglétét várták el. A jelentkezők, a kandidátusok, beöltözésük előtt egy-két hónapig még próbaidejüket töltötték a kolostorban. Beöltözéskor az újoncok új szerzetesnevet kaptak, és megkezdtek a noviciátust, a próbaévet. Az újoncmester irányításával megismerkedtek a Regulával, a statútumokkal, liturgiával és mindennel, ami a szerzetesi élet gyakorlásához tartozott. Aki megfelelt, azt a noviciátus letelte után fogadalomra bocsátották. A laikusok megkezdtek a munkát, a többieknek pedig bölcseleti és teológiai tanfolyamokat kellett elvégezni, melyeken, ha nem feleltek meg, elküldték őket. A rendbe azonban nemcsak fiatalokat vettek fel, hanem már felszentelt papokat is. Sőt a jezsuita rend feloszlása után jezsuitákat is átvett a rend.²⁰

1769-ben XIV. Kelemen pápa Somogyi Dániel kérvényére megadta a jogot, hogy bölcseleti és teológiai doktorokat avathassanak Pannonhalmán. A feltétel az volt, hogy a bölcseleti doktori cím elnyeréséhez legalább két évig kell bölcseletet, a teológiai doktori cím elnyeréséhez pedig legalább három évig teológiát hallgatni valamelyik magyar bencés kolostorban, és a fokozatok megszerzéséhez szükséges vizsgák esetében teljesíteni az egyetemeken szokásos feltételeket is. A doktori cím minden tekintetben azo-

¹⁷ PRT IV., 526–528.

¹⁸ PRT V., 679.

¹⁹ PRT V., 682–684.

²⁰ PRT V., 675–678.

nos volt bármely más egyetemen szerzett doktori címmel. Somogyi Dániel 1772-ben három rendtagot, Dezső Bernátot, Novák Krizosztomot és Wezerits Dávidot avatta doktorrá. A jogot azonban egy kormányrendeletben 1778-ban visszavonták.²¹

3. Bencés hallgatók a nagyszombati egyetemen

A grazi jezsuita egyetem mintájára kialakított nagyszombati egyetemet Pázmány Péter alapította 1635-ben. Az érsek célja a kétfakultásos egyetem alapításakor a katolikus hit terjesztése és a „*magyar nemzet méltóságának emelése*” volt. Az egyetem mégsem kapta meg a pápai jóváhagyást, és így II. Ferdinánd császári és királyi megerősítésével kezdődött meg a tanítás, előbb a bölcsész-, majd a teológiai karon is.²²

A *Ratio Studiorum*²³ szellemében működő egyetem bölcsészkarának évfolyamain három évig tanultak a diákok. A bencés diákok a logika, fizika és metafizika elvégzése után a teológiai kar négyéves képzésén folytathatták tanulmányaikat, vagy morális teológiát hallgathattak egy-két évig. A tehetségesebb hallgatók pedig megszerezhették a *baccalaureusi*, *licentiatusi*, *magisteri*, illetve *doctori* fokozatokat is.²⁴ A bencések azonban a nagyszombati egyetemet elsősorban nem fokozatszerzési céllal keresték fel, hanem a rendi főiskola bölcséleti és teológiai képzését kívánták jobbra tenni a felkészültebb tanárokkal, írja a Pannonhalmi Rendtörténet.²⁵ A korban a középiskolai tanárok a bölcsészeti tanfolyamot végzettek vagy a karhoz szorosan kapcsolódó *repetensi*, (ismétlő) tanárképző tanfolyamok hallgatóiból kerülhettek ki.²⁶

A rend újraindulása után Pálffy Mátyás (1639–1646) főapát hét rendtársat tanítatott Nagyszombatban. A nagyszombati matrikulák²⁷ és a Pannonhalmi Rendtörténet adatainak összevetése szerint az első diákot, Szentsimoni Gergelyt feltehetőleg 1638-ban már ő küldte a nagyszombati egyetemre, ahol első évben logikát tanult. Az 1639/40-es tanévről az egyetemi anyakönyvben nincs feljegyzés, de Gergely bizonyosan folytatta tanulmányait, mert az 1640/41-es tanévben már metafizikát tanult, és 1640-ben *baccalaureus*²⁸ fokozatot is szerzett. Az 1640/41-es tanévben kettő és az 1641/42-es tanévből már négy nagyszombati hallgatót ismerünk. 1642/43-ban kettő, 1643/44-ben négy, 1644/45-ben kettő és 1646/47-ben egy pannonhalmi diákja volt a

²¹ PRTV., 398.

²² Az Eötvös Loránd Tudományegyetem története 1635–2002, szerk. Szőgi László, Budapest, 2003, 15–22.

²³ *Ratio atque institutio studiorum Societatis Iesu* a jezsuita iskolák 1599-ben bevezetett tanulmányi szabályzata.

²⁴ SZENTPÉTERY Imre, *A bölcsészettudományi kar története 1635–1935*, Budapest, Pázmány Péter-Tudományegyetem, 1935 (A Királyi Magyar Pázmány Péter-Tudományegyetem története, 4), 341–342.

²⁵ PRTV. 397.

²⁶ SZENTPÉTERY, *i. m.*, 1935, 341–342.

²⁷ ZSOLDOS, *i. m.*

²⁸ BOGNÁR, KISS, VARGA, *i. m.*, 97.

nagyszombati egyetemnek. Közülük a teológiai karon 1640/41-ben egy és 1641/42-ben két diák tanult. A két teológus hallgatón kívül mást Pálffy Mátyás idejéből nem ismerünk, de a teológiai fakultás a főapát idejében, 1644-től 1646-ig egyáltalán nem működött. Az anyakönyvi bejegyzések a hét diák összesen tizenhat beiratkozásáról tanúskodnak.

A következő főapát, Magger Placid (1647–1667) sziléziai származású bencés lett. Ő az adattárak alapján 1660-ig összesen tizenegy rendtagot küldött Nagyszombatba. Az egyetemen 1647 és 1651 között csak morális teológiát oktattak, de az 1651/52-es tanévtől újra indult a teológia fakultás is, és a bencések is újra látogatták a kart. Az adattár szerint bölceletet 1647/48-ban és 1648/49-ben egy, 1652/53-ban egy, 1653/54-ben kettő, 1655/56-ban négy, 1656/57-ben kettő, 1657/58-ban és 1658/59-ben egy-egy diák tanult. Morális teológiát 1649/50-ben egy diák hallgatott, teológiai tanulmányait 1651/52-ben egy növendék kezdte meg, és 1652/53-ban már három diákot találunk a karon. 1655/56-ban és 1656/57-ben egy, 1657/58-ban kettő, 1658/59-ben egy és 1659/60-ban kettő volt a karon tanulók száma. 1654/55-ben az anyakönyvet nem vezették rendesen, de a szokásos tanrend ismeretében állíthatjuk, hogy Gencsy Egyed, a későbbi főapát és Sárvári Odó bizonyosan tanulta a bölceletet és Krakóvani János pedig a teológiát. Magger Placid idejéből összesen huszonzét beiratkozásról találunk anyakönyvi bejegyzést. 1660 és 1667 között nincs több adatunk arról, hogy a főapát újabb rendtagokat küldött volna a nagyszombati egyetemre, bár még nyolc évig igazgatta az apátságot.

Gencsy Egyed főapát (1667–1684) az első növendékeket az 1671/72-es tanévben küldte Nagyszombatba. Ezután az 1681/82-es tanévig minden évben találunk bencéseket az egyetem bölcelet és/vagy teológia karán. A tizenhét növendék, összesen ötven alkalommal iratkozott be a két fakultás valamelyik képzésére. 1671/72-ben négy, 1672/73-ban hat, 1673/74-ben nyolc, 1674/75-ben öt, 1675/76-ban hat, 1676/77-ben három, 1677/78-ban kettő, 1678/79-ben és 1679/80-ban három, 1680/81-ben és 1681/82-ben öt hallgató tanult az egyetemen. A rendnek Gencsy Egyed idejében tanulmányi háza is volt, melyben a növendékek teljes ellátást kaptak. A ház azonban 1683-ban leégett, és a hallgatókat ezután a pálosoknál helyezték el.²⁹ Az 1682/83-as tanévtől egészen az 1722/23-as tanévig az adattárakban egy fokozatot szerzett rendtag kivételével nincs bejegyzés Nagyszombatban tanuló bencés diákról. Oka az lehet, hogy 1683 júliusában a tanárok és a diákok nagy része Thököly Imre hadai miatt elmenekült a városból, Gencsy Egyed főapát pedig a török sereg elől rendtársait, és velük a pannonthalmi levéltárat is, az osztrák monostorokba menekítette. A visszatérés után a szerzetesek valószínűleg a monostor újjáépítésével voltak elfoglalva, mert ezután a rendtörténetekben évekig nincs adat a nagyszombati egyetemen tanuló növendékekről, annak ellenére, hogy a bölcsészkaron már a következő, az 1684/85-ös tanévben,³⁰ megindult az oktatás.

²⁹ CSÓKA, *i. m.*, 785.

³⁰ SZENTPÉTERY, *i. m.*, 23.

Valószínűleg a rendi iskola is csak Lendvay Placid főapátsága alatt (1693–1699) nyílt meg, mert 1694 őszén Lancsics Bonifác azt írta naplójában, hogy Resch János tanár vezetésével nyolc növendék kezdte meg bölcséleti tanulmányait Pannonhalmán, és még ugyanabban az évben több diákot, például 1698-ban már hét hallgatót is küldtek a nagyszombati egyetemre.³¹ Bencés diákról viszont csak egyetlen avatási jegyzőkönyvi bejegyzés tanúskodik, mely szerint Wollfart Mihály 1697-ben a filozófia babérkoszorúsa lett.³² Ott tanuló diákokra utal a naplóírónak az a bejegyzése is, hogy 1700. január elején Karner Egyed főapát meglátogatta az egyetemen tanuló növendékeket.³³

A *Pannonhalmi Rendtörténet* ötödik kötete 1690 és 1720 között tizennyolc rendtag esetében is megjegyzi, hogy felsőfokú tanulmányaikat bizonyosan, illetve feltételezhetően Nagyszombatban végezték. Azonban közülük egyetlen diákról sincs adat a fennmaradt nagyszombati matrikulákban.

Sajghó Benedek főapát (1722–1768) a *Pannonhalmi Rendtörténet* szerint középiszkolai és bölcséleti tanulmányait szintén Nagyszombatban végezte,³⁴ és csak tanulmányai után, 1715-ben lépett a rendbe. Róla sincs adat az anyakönyvekben, bár felszentelése után két évig Pannonhalmán teológiát is tanított, ami egyetemi végzettséget tételez fel.³⁵ A hittudományi kar anyakönyvei szerint az 1723/24-es és az 1758/59-es tanév között összesen tizenöt rendtagot küldött az egyetem teológiai fakultására. Sajghó Benedek idejében a matrikulák szerint a tizenöt diák összesen negyven alkalommal iratkozott be Nagyszombatba. A *Pannonhalmi Rendtörténet* viszont Szabó Jakab naplójára és Keller Bálint *Antiquariumára* hivatkozva még másik kilenc rendtagról is feljegyzi, hogy ebben az időben Nagyszombatban tanultak.

Somogyi Dániel főapát (1768–1801) a jezsuita rend feloszlatása előtt már csak egy növendéket küldött a nagyszombati egyetemre. Kovács (Pál) Rupert viszont már Sajghó Benedek idejében megkezdte tanulmányait, és csak a teológia harmadik és negyedik évfolyamát végezte el 1768/69 és 1769/70 között. Ezután már nincs több adatunk Nagyszombatban tanuló diákról, annak ellenére, hogy a tanárképzés céljából már a jezsuiták is tartottak fenn *repetensi* tanfolyamokat,³⁶ és valószínűleg a *repetensek* kollégiumában tanultak a leendő bencés rendi tanárok is. 1754-ben és 1775-ben Mária Terézia elrendelte, hogy a főapátnak folyamatosan két rendtagot kell egyetemre küldeni. 1777-ben, a nagyszombati egyetem Budára költöztetése után a helytartótanács értesítette Somogyi Dániel főapátot, hogy a leendő tanárokat ezentúl a budai egyetemen kell képeztetnie. A *Pannonhalmi Rendtörténet* négy rendtagról jegyzi fel, hogy Budán végezték tanulmányaikat. Közülük két *repetenst* ismerünk, Barbarics Bálint 1781-ig

³¹ PRT V., 528.

³² BOGNÁR, KISS, VARGA, *i. m.*, 1690.

³³ PRT IV., 531.

³⁴ PRT V., 20.

³⁵ PRT V., 21.

³⁶ SZENTPÉTERY, *i. m.*, 342.

ismételte a teológiát, Szentmiklóssy Alajos pedig 1778 és 1782 között. Rosty Ferenc mint növendék 1782. januártól jogot hallgatott, Dozlern Ödön pedig 1782 novemberétől bölcseletet.³⁷

4. Bencés diákok a salzburgi egyetemen

A Habsburg Birodalom egyetlen bencés egyetemét 1622-ben alapította Paris von Londron salzburgi érsek, miután II. Ferdinánd császártól megkapta a négy fakultásra (bölcseleti, teológiai, jogi és orvosi) szóló egyetemalapítás jogát. Az alapításhoz és a fenntartáshoz szükséges anyagi háttérrel főként érsekék és gazdag alapítványok adták. A tanító személyzet biztosítására Ausztria, Bajorország, Svábföld, Svájc és Salzburg fejedelemségének 33 bencés apátsága szövetkezett konföderációba. A professzorok szinte mind bencések voltak, csak a jogi karon tanított egy-két világi tudós. Az egyetem irányítása az érsek fennhatósága alatt állt, és az irányító tanács pedig a kongregációk által választott apátokból állt. Az egyetem kiváltságait 1625-ben VIII. Orbán pápa is megerősítette, és engedélyezte az akadémiai fokozatok odaítélését. Az egyetemet tizennégy kollégium vette körül, és a rend kolostoraiból ide küldött szerzetesek egy bencések által irányított kollégiumban laktak. Az egyetemnek 1639 és 1810 között több mint 32 000 hallgatója volt, akik főként különböző rendbeli szerzetesek voltak, elsősorban bencések, ciszterciek és premontreiek.³⁸ Az egyetemen a skolasztikus filozófia és teológia irányzatát követték, és a jezsuiták molinizmusával szemben a tomizmust képviselték. A dogmatikában a pápai csalatkozhatatlanság és a szeplőtelen fogantatás tanát tanították, morális téren pedig a jezsuiták rigorizmusával ellentétben az enyhébb probabilizmust vallották. A felvilágosodás hatása a 18. század közepén a salzburgi egyetemen is megjelent. Bertold Vogel rektor idejében (1744–1759) már elutasították a tomista teológiát és filozófiát, és helyette Christian Wolffot, majd később Kantot tanították.³⁹

Salzburgban a *Pannonhalmi Rendtörténet* közlései szerint öt Szent Márton-hegyi növendék tanult, és közülük hárman is meghatározó szerepet játszottak a rend későbbi életében. Az első diákot, Karner Egyedet Gencsy Egyed főapát irányította a bencés egyetemre. A *Pannonhalmi Rendtörténet* leírása szerint Karner Egyed, aki később maga is főapát lett (1699–1708), Győrben született 1662-ben, jómódú bognármester fiaként. Gimnáziumi tanulmányai után lépett a rendbe, és a noviciátusi év leteltével főapátja 1680-ban a nagyszombati egyetemre küldte. Miután ott a Thököly-felkelés miatt megszakadt a tanítás, 1683-tól a salzburgi egyetemen folytatta tanulmányait, ahol teológiát hallgatott. Visszatérésének időpontját azonban nem ismerjük pontosan,

³⁷ PRTV., 689.

³⁸ Philibert SCHMITZ, *A bencések civilizációs tevékenysége: A XII. századtól a XX. századig I*, Pannonhalma, 1998, (Rendtörténeti füzetek 2.), 115–116.

³⁹ CSÓKA, *i. m.*, 733.

és erre vonatkozó adatot Molnár Antal Karner Egyedről és koráról szóló gondos rendtörténeti tanulmányában⁴⁰ sem találunk. A *Pannonhalmi Rendtörténetből* viszont tudjuk, hogy a fiatal szerzetest visszatérése után kora miatt még nem lehetett pappá szentelni, ezért három évig a növendékek tanára volt Pannonhalmán. 1688-ban Modorba helyezték, és három évvel később Rumer főapát győri jószágkormányzóvá nevezte ki. 1695-ben az új főapát, Lendvay Placid engedélyével visszatért Pannonhalmára, és egy évig itt volt német-magyar szónok. Ezután a főapát Modorba helyezte házfőnöknek, majd Lendvay halála után ő lett a főapát.⁴¹ Karner önéletrajzi ihletésű *Unisonum Carmen*⁴² című és kéziratban fennmaradt elégiájában szintén leírja, hogy 18 évesen tette le szerzetesi fogadalmát, ezután három évig tanulta a bölcseletet, majd a harcok elől biztos helyre (Salzburgba) ment, és ott teológiával foglalkozott. A háború után visszatért, és öt évig volt hitszónok, majd szintén öt évig jószágkormányzó (*oekonomus*).⁴³ A szerzetes nagyszombati tanulmányait a matrikulák is alátámasztják, mely szerint az 1680/81-es tanévben logikát, majd az 1681/82-es tanévben fizikát hallgatott.⁴⁴ A harmadik évről már nincs feljegyzés az anyakönyvben, de bizonyosra vehető, hogy a metafizikát az 1682/83-es tanévben még Nagyszombatban végezte. Itt jegyzem meg, hogy a nagyszombati anyakönyv a legtöbb tanévet csak egyetlen évszámmal jelzi, mégpedig nem a tanévet kezdő, hanem a tanévet záró évvel.⁴⁵ Karner salzburgi tanulmányainak pontosítására jelenleg nincs egyéb adatunk, de a fentieket figyelembe véve és összehasonlítva én úgy gondolom, hogy a szerzetes valószínűleg az 1683/84-es tanévtől az 1684/85-ös tanévig tanult a salzburgi egyetemen, és 1685 nyarán érkezett vissza a Szent Márton-hegyi apátságba.

Karner Egyedet 1699. szeptember 12-én választották főapáttá, és már 1702-ben újraindította Pannonhalmán a teológiai oktatást is. A főiskolai szintű képzés tanárává a szintén Salzburgban tanult Haász Amandot nevezte ki,⁴⁶ aki egy magyaróvári német-magyar családból származott. 1692. február 10-én tett szerzetesi fogadalmat, majd

⁴⁰ MOLNÁR Antal, *Karner Egyed kora, 1699–1708* = Mons Sacer, 996–1996. Pannonhalma ezer éve II, szerk. TAKÁCS Imre, Pannonhalma, 1996, 50–51.

⁴¹ *PRT* IV., 120–131.

⁴² VARGA László, *Karner Egyed „Unisonum Carmen” c. gnómagyűjteményének teljes szövege (a kézirat alapján)* [kézirat] Debrecen, 1937 [online] <http://erkolcsotkaud.weebly.com/adarbaacutezis.html> [2016.01.16]; SZENTJAKABI Lázár, *Karner Egyed versei: Latin tanítóköltemények a XVIII. század elejéről* (1947) [Pannonhalmi Füzetek 39], Pannonhalma, 1997; HAVAS László, *Unisonum Carmen: Egy verses erkölcsstani kézikönyv a magyarországi katolikus reform hajnalán* = Convivium Pajorin Klára 70. születésnapjára, szerk. BÉKÉS Enikő, TEGYEY Imre, Debrecen-Budapest, 2012. [online] MTA BTK III http://www.iti.mta.hu/Pajorin70_Convivium/Pajorin_33_Havas_Carmen.pdf, [2016.01.17]; TÓTH Orsolya, *Karner Egyed tankölteménye és annak erényfelfogása* = Doba Kuruckých Bojov – Kuruc küzdelmek kora, Prešov, Vydavateľstvo Prešovskej Univerzity, 2014, 577–585. [online] REAL – az MTA könyvtárának Repozitóriuma <http://real.mtak.hu/> [Letöltve: 2016.01.17.]

⁴³ *PRT* IV., 120.

⁴⁴ ZSOLDOS, *i. m.*, 236, 242.

⁴⁵ ZSOLDOS, *i. m.*, V–XXXI.

⁴⁶ *PRT* IV., 532.

1692 és 1698 között Salzburgban két évig tanulta a bölcseletet és négy évig a teológiát. Visszatérése után még diakónusként Modorban volt német szónok, és fél év múlva pedig Pannonhalmán a filozófia tanára lett. 1699-ben szentelték fel, és szeptember közepén ismét Modorba helyezték ideiglenes házfőnökönek és szónoknak. 1700-tól Karner Egyedet váltva Pannonhalmán újra a bölcselet, majd 1702-től a teológia tanára lett.⁴⁷ Tanártársával, a híres bajor bencéssel (Alfons Wenzel) Pannonhalmán is a tomista salzburgi egyetem mintáját követte, és szintén skolisztikus módszerrel tanított.⁴⁸ Haász Amand 1716. április 21-én halt meg mint modori házfőnök.⁴⁹ Vegyes kéziratok feljegyzései az Egyetemi Könyvtár Kézirattárában maradtak fenn, *Notata varia ecclesiastica cujusdam fratris ex ordine Benedictinorum* címen.

A 18. században, kormányzásának elején Sajghó Benedek főapát (1722–1768) két diákot is taníttatott Salzburgban. A főapát naplójában írja, hogy 1723 őszén két első éves teológust, Sajnovics Placidot és Kecskeméti Odót küldte a salzburgi egyetemre.⁵⁰

Sajnovics Placid 1699. október 11-én született Győrben. 1717. január 25-én tett fogadalmat, és 1725. november 5-én szentelték fel. 1723 és 1725 között tanult Salzburgban, tanulmányai befejezése után eleinte tárkányi⁵¹ plébános-helyettes, majd újoncmester volt. 1731-ig főmonostori alperjel és a Rózsafüzér Társulat igazgatója, majd 1732. április 3-ig modori német szónok volt. Ezután tüdőbaja miatt Győrben tartózkodott, és 1735. február 7-én halt meg.⁵² Kéziratban naplója, életrajzi feljegyzései és szentbeszédei maradtak fenn. Naplója 1727. november 10-én kezdődik, amikor az újoncok mestere lett. A napló tartalmazza a novíciusok névsorát, napirendjüket és a betartandó különféle utasításokat. Életrajzi feljegyzéseiből tudjuk, hogy a zenében is jártas volt.⁵³

Kecskeméty Odóról meglehetősen keveset tudunk. A *Pannonhalmi Rendtörténet* szerint 1700-ban Komáromban látta meg a napvilágot, és 1719. április 10-én tett fogadalmat. 1723 és 1725 között Salzburgban tanult, 1725. november 11-én szentelték fel, és csupán 27 éves volt, amikor Pannonhalmán 1727. december 17-én eltávozott az élők sorából.⁵⁴

Somogyi Dániel főapát (1768–1801) Novák Krizosztomot küldte Salzburgba, aki 1768 és 1770 között a tanult az egyetemen.⁵⁵ Novák Krizosztom 1744. április 5-én született Zalabéren, és a középiskolát Sopronban végezte. 1761. november 19-én lépett

⁴⁷ PRT IV., 558, 679–680.

⁴⁸ CSÓKA, i. m., 788.; BITSKEY István, *Stúdium, régió, identitás. Magyarországi diákok a német nyelvterület katolikus egyetemein = Uő, Mars és Pallas között. Múltszemlélet és sorsértelmezés a régi magyarországi irodalomban*, Debrecen, 2006, (Csokonai Könyvtár, 37.), 192.

⁴⁹ PRT V., 730.

⁵⁰ PRT V., 688.

⁵¹ Község Komárom-Esztergom megyében, a Kisbéri járásban, a Főapátság birtoka volt.

⁵² PRT V., 733.

⁵³ PRT V., 499.

⁵⁴ PRT V., 733.

⁵⁵ PRT V., 688.

a rendbe, és rá egy évre 1762. október 31-én tett fogadalmat. 1762. november 17-től 1764. október 2-ig Tihanyban tanulta a bölcseletet, 1768. május 22-én Győrben szentelték fel, majd 1768. október 3-tól 1770. augusztus 8-ig a salzburgi egyetemen végezte teológiai tanulmányait. Visszatérése után 1770. október 3-tól Pannonhalmán volt bölcselet, majd hittantanár és nyalkai⁵⁶ lelkész. Somogyi Dániel főapát 1772. július 17-én, Pannonhalmán a bölcselet és hittudományok doktorává avatta, és ezután a főapátságban teológiatanárként működött tovább. 1781. augusztus 16-tól a rend feloszlatásáig (1787) bakonybéli apát volt, majd a rend visszaállítása után főapát.⁵⁷ 1816-ban főapáti címének megtartása mellett nyugalomba helyezték, és 1828. október 20-án halt meg Pannonhalmán.⁵⁸ Kéziratban jogi előadásai maradtak fenn, melyet 1777-ben egyik tanítványa másolt le *Tractatus Juridico-Theologicus De Jure et Justitia Sub Admodum Reverendo Clarissimo ac Eximio Domino in Christo Patre Chrysostomo Novák...* címen. Kéziratban fennmaradtak ezenkívül még történelmi és éremtani jegyzetei, valamint egy költeménye. A pannonhalmi alapítólevél védelmére írt diplomatikai munkája 1780-ban nyomtatásban is megjelent *Vindiciae Diplomatis* címen.⁵⁹

Bár nem pannonhalmi diákként, de a salzburgi egyetemen tanult, és később tanított is Koptik (Iván) Odó is, aki 1739 és 1750 között dömölki apátként tevékenykedett. Koptik 1692. október 18-án született a csehországi Klatovyban (németül Klattau), apja városi polgár és tanácsos volt. Gimnáziumi tanulmányai után Salzburgban tanulta a bölcseletet, majd a jogot. 1713. január 2-án Sankt Lambrechtben belépett a bencés rendbe, 1717. február 20-án szentelték pappá, és gyóntató papként több helyen is szolgált, legtovább Mariazellben. Miután elnyerte a bölcselet és a teológia doktora címet, apátja 1732-ben előbb a neubergeri ciszterci apátságba küldte novíciusokat tanítani, majd 1733-ban a salzburgi egyetemre. Az egyetemen egy évig bölcseletet, majd 1734-től öt éven keresztül teológiát tanított, és a hitvita tanszék dékánja lett. Közben 1736-ban felkereste Sajghó Benedek pannonhalmi főapátot, akitől a salzburgi egyetem megsegítését kérte, és később egy 1737 novemberében megnyíló kollégium betöltéséhez is kérte támogatását. Sajghó Benedek főapát Koptik saját kérésére 1739-ben dömölki apáttá nevezte ki. Az új apát 1739. július 9-én érkezett Dömölkre, és egy Mária-szobrot is hozott magával Mariazellből. A tevékeny apát fáradhatatlanul dolgozott az apátság felvirágoztatásán, és az apátság és a templom építésén kívül Dömölkre tervezte egy, a magyar nemes ifjak számára alapított akadémia felállítását, valamint egy Szent Istvánról elnevezett lovagrend alapítását is. Azonban 1749-ben vitába keveredett a főapáttal, és Mária Terézia 1750-ben a göttweigi bencés monostorba küldte. Itt is halt meg

⁵⁶ Község Győr-Moson-Sopron megyében, a Pannonhalmi járásban, a Főapátság birtoka volt.

⁵⁷ PRT IX., 83–109.; MAYER Farkas, *Természettudományi gyűjtemények* = Mons Sacer, 996–1996. Pannonhalma ezer éve III, szerk. TAKÁCS Imre, Pannonhalma, 1996, 292–295; *A pannonhalmi Szent Benedek-rend névtára 1802–1986*, szerk. LEGÁNYI Norbert, Pannonhalma, 1987, 12.

⁵⁸ PRT VI., 57.

⁵⁹ PRT V., 529–541.; PETRIK II, *i. m.*, 888.

1755. október 24-én.⁶⁰ Koptik Odó termékeny szerző is volt, a *Physica et Metaphysica spiritualis* című aszketikus művén, négykötetes bölcséleti munkáján és néhány versén kívül több történeti munkát is írt.

5. Bencés hallgatók egyéb külföldi egyetemeken

Arról, hogy a 17-18. században az 1365-ben alapított bécsi egyetemen is tanultak magyar bencés növendékek, szintén csak a *Pannonhalmi Rendtörténet* kötetei tudósítanak, a bécsi egyetem magyarországi diákjainak névsora⁶¹ ezt nem erősíti meg. A *Pannonhalmi Rendtörténet* szerint Pater Rafael a bécsi egyetemen 1694 és 1695 között tanult filozófiát,⁶² illetve Schleicher Elek⁶³ 1706 és 1707 között a skót bencéseknél tartózkodott, és a teológia hallgatója volt. Szintén Bécsben tanulta a teológiát Kayser Rudolf és Genszky Rafael,⁶⁴ valamint Kovács (Pál) Rupert.⁶⁵ Mollik Tóbiásról, akit egyébként a rend nevezetes tagjaként tartanak számon, a *Pannonhalmi Rendtörténetben* nincs utalás arra vonatkozóan, hogy hol végezte tanulmányait, csak Szinnyei József művéből tudjuk, hogy 1775-től a bécsi egyetemen tanult, és 1777-ben lett ugyanott doktor.⁶⁶

Olmütz egyetemén egyetlen magyar rendtag tanult, Szentsimoni Gergely, aki az olmützi anyakönyvek szerint filozófiából 1641-ben szerzett *magisteri* fokozatot.⁶⁷

Lambrechtben Némethy István 1691-ben tanulta a teológiát. A *Pannonhalmi Rendtörténet* szerint az ifjú szerzetes Rumer Márton főapát küldte saját régi kolostorába, de még növendékként 1695-ben elhunyt.⁶⁸

Somogyi Dániel főapát 1770-ben Rómába is akart növendékeket küldeni – tudjuk meg a *Pannonhalmi Rendtörténetből* – de valószínűleg szándéka nem sikerült, legalábbis bizonyítékot Rómában tanuló bencés növendékről ez idáig nem sikerült találni.⁶⁹

⁶⁰ PRT V., 542–559.; Tüskés Gábor, Knapp Éva, *A barokk és a felvilágosodás között: Koptik Odó (1692–1755)*, *Történelmi Szemle* (1995/1), 69–81.

⁶¹ Kissné Bognár, *i. m.*

⁶² PRT IV., 680.

⁶³ PRT IV., 532.; PRT V. 731.

⁶⁴ PRT V., 689.

⁶⁵ PRT V., 746.

⁶⁶ Szinnyei József, *Magyar írók élete és munkái*, [online] MEK <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/index.htm> [Letöltve: 2015.04.06.].

⁶⁷ Varga, *i. m.*, 2522.

⁶⁸ PRT IV., 679; II. 85.

⁶⁹ PRT V., 687–688.

6. Fokozatot szerzett hallgatók

A jezsuiták egyetemlein a bölcséleti és a teológiai fakultáson is lehetett fokozatot szerezni. A bölcsészkaron a második év végén a logika és a fizika tárgyakat, tehát a filozófia alapjait elvégeztek *baccalaureus*, még a harmadik év végén a diákok a metafizika tanait elsajátítva *magisteri* címet szerezhettek. Az avatásokat megelőzte egy, a dékán elnökletével tartott vizsga. A hallgatók ezután folytathatták tanulmányaikat, melyek a bencések esetében a teológiát jelentették. A teológián négyéves volt a képzés, és három fokozatot lehetett elérni. A *baccalaureus* fokozatot a harmadik év végén, míg a doktori fokozatot a negyedik év végét követően és még legalább két évig tartó egyházi tevékenység után lehetett szerezni. A fokozatok megszerzéséhez minden tekintetben szigorú feltételeknek kellett megfelelni. Ezután kerülhetett sor a vizsgára, melyet ünnepélyes avatás követett. A *licenciatus* – bár a jezsuiták külön fokozatként értelmezték – a 17–18. századra csak formasággá vált, és csupán azt jelentette, hogy a jelölt elnyerheti a doktori fokozatot. A *licenciat* a jelölt közvetlenül a doktori avatás előtt kapta meg a kancellártól.⁷⁰

A 17–18. században összesen huszonkettő rendtag szerzett a bölcsészettudományi vagy a hittudományi karon valamilyen fokozatot. Az adattárak alapján a bencések első fokozatot szerzett növendéke Szentsimoni Gergely volt, aki 1640-ben Nagyszombatban a filozófia babérkoszorúsa lett, majd 1641-ben Olmützben elnyerte a *magister* címet is. A 17. században Nagyszombatban összesen tíz rendtag szerzett fokozatot, a bölcsészeti karon kilencen *baccalaureus* és hárman *magister* címet. A 18. században összesen tizenkettő, és a teológián négyen közülük a doktori címet is megkapták, Híblár Zsigmond, Kuti Dénes, Vajda Sámuel a későbbi tihanyi apát és Somogyi Dániel, a későbbi főapát.

Pannonhalmán – a már előzőleg is megnevezett három szerzetest – Dezső Bernátot, Novák Krizosztomot és Wezerits Dávidot avatta doktorrá 1772-ben Somogyi Dániel főapát. A *Pannonhalmi Rendtörténet* még megemlíti, hogy Kovács (Pál) Rupert valószínűleg 1770-ben Bécsben szerzett teológiai doktori fokozatot, valamint Kayser Rudolf és Genszky Rafael 1777-ben szintén Bécsben ismételték a teológiát, és tettek doktori vizsgát. Budán Szentmiklóssy Alajos és Barbarics Bálint szerzett doktori címet.⁷¹ Mollik Tóbiás Szinnyei szerint – ugyancsak 1777-ben – Bécsben lett doktor.⁷²

7. Tanulmányaik után a rendbe lépők

Majtényi (Gábiel) Ignác, Cervus (János) Ádám és Herczeg (György) János a jezsuita rend feloszlata után léptek át a bencés rendbe. Majthényi Ignác 1777. március 21-én tett fogadalmat, 1751-ben kezdte meg filozófiai tanulmányait Nagyszombatban, és a

⁷⁰ SZENTPÉTERY, *i. m.*, 50–59.

⁷¹ PRTV. 689.

⁷² SZINNYEI, *i. m.*

három év bölcsélet után elvégezte a teológia mind a négy évét. Herczeg János a bölcséletet a másik magyar egyetemen, Kassán végezte 1765/66 és 1766/67 között, majd 1771-től teológia tanulmányait a nagyszombati egyetemen folytatta, és három éven keresztül volt a hittudományi kar hallgatója. Cervus Ádám a *Pannonhalmi Rendtörténet* szerint a szabad művészetek, a filozófia és teológia doktora volt. Tihanyban bölcséletet is tanított,⁷³ de az adattárakban nem találtam adatot, hogy melyik egyetemet látogatta. Tanárként viszont a kassai egyetemen Cervus Ádám és Majthényi Ignác is tanított, Cervus Ádám 1767/68-ban és 1768/69-ben szónoklaltant és biblikus történelmet (*historia sacra*), Majthényi Ignác pedig az 1764/65-ös tanévben logikát és metafizikát.⁷⁴

A bécsi egyetemet a korban négy későbbi bencés látogatta, Pálffy Mátyás főapát, aki előzőleg ciszterci volt, Dianesevics György, Rudnay Antal és Fiátth Asztrik pedig korábban világi pap. Dianesevics György 1622-ben, Pálffy Mátyás 1624-ben és Rudnay Antal 1695-ben iratkozott be az egyetemre.⁷⁵ Fiátth Asztrik még világi papnövédeként 1709-ben lett a filozófia babérkoszorúsa, 1710-ben *magistere*,⁷⁶ és Rómában 1713-ban megkapta a teológia doktora⁷⁷ címet is. Még három rendtagról, Trubentasics Miklósról, Horváth Vazulról és Kubovits Remigről jegyzi meg a *Rendtörténet*, hogy világi papként léptek a rendbe. Valószínűleg ők is tanultak valamelyik egyetemen, de őket egyéb adatok hiányában nem tudtam azonosítani.

8. A kutatás nehézségei és buktatói

A *Pannonhalmi Rendtörténet* adatai szerint a 17–18. században mintegy kettőszázhetven rendtag tartozhatott a magyarországi bencés rendhez. Hogy mennyire pontos ez a szám, nem tudjuk, mert egyrészt a 17. és a 18. századi névsorból valószínűleg több bencés is kimaradt, másrészt a *Rendtörténet* köteteinek adatai között is számos eltérés tapasztalható. Például kimaradt a 18. századi névsorból a dömölki apát, Koptik Odó (1739–1750), aki 1733–1739 között a salzburgi egyetem tanára is volt, és nagy érdemeket szerzett az apátság felvirágoztatásában. Vagy például Meleghy Bonifác – aki a nagyszombati anyakönyvek szerint az 1641/42-es tanévtől az 1643/44-es tanévig bölcséletet tanult, sőt 1643-ban *baccalaureus* is lett – csak a 18. századi rendtagok között található meg, azzal a megjegyzéssel, hogy laikus testvér, és 1709-ben halt meg. Az adatok eltérését példázza például, hogy Szakáll Endrét a *Pannonhalmi Rendtörténet* negyedik kötetében felsorolják előbb a rendtagok között azzal, hogy növendékként

⁷³ PRTV. 576–577.

⁷⁴ Karl A. F. FISCHER, *Die Kaschauer und Tyrnauer Jesuiten-Universitäten im 17. und 18. Jahrhundert, Namenslisten der Professoren*, Ungarn-Jahrbuch: Zeitschrift für die Kunde Ungarns und verwandte Gebiete, 15 (1987), 117–185.

⁷⁵ KISSNÉ BOGNÁR, *i. m.*, 723, 745, 2490.

⁷⁶ *Uo.*, 2695.

⁷⁷ SZLAVIKOVSKY, *i. m.*, 958.

meghalt 1673. április 27-én, majd felsorolják a laikus testvérek között is, hogy meghalt 1673. április 26-án, 80 éves korában. Vagy Torkos Imre – akiről neve kapcsán még lesz szó – a rendtagok névsorában megadott adatok szerint 1684-ben címzetes telki apát, 1699-ben Csehországban világi pap, majd nagyváradi kanonok.⁷⁸ Torkos Imre a kötethez kapcsolódó Oklevéltárban található, és 1699. május 6-án, majd június 6-án kelt levelében valóban kéri felmentését a szerzetesi kötelek alól, hogy nagyváradi kanonokként kutathassa tovább a telki apátság birtokait,⁷⁹ viszont a kötet egy előző bejegyzése szerint meghalt 1685-ben.⁸⁰

Problémát okoz az is, hogy a rendtörténetekben és a rendtörténeti tanulmányokban sok az elírás, melyekre a későbbi tanulmányok szerzői kritika nélkül hivatkoznak. Csak egy példát hoznék fel, Csóka J. Lajos ezt írja: „Lendvay főapát Karner Egyedet először Nagyszombatban, aztán Salzburgban taníttatta.” Majd így folytatja: „Gencsy Egyed főapát már Pannonhalmán igyekezett főiskolát létesíteni. Ezért 1694-ben filozófiai kurzust szervezett...”⁸¹ Az első állításhoz hozzá kell fűznöm, hogy Lendvay Placid 1693 és 1699 között volt főapát, míg Karner Egyed az 1680-as években tanult egyetemen. A második állításhoz pedig azt, hogy Gencsy Egyed 1667 és 1684 között volt főapát, tehát nem szervezhetett 1694-ben Pannonhalmán főiskolát. A szerző tehát egyértelműen összekeverte a két főapátot.

A diákok azonosítását nehezítette, hogy a *Rendtörténet* nem ismeri sem a 17. században, sem a 18. században egyetemre küldött diákjainak névsorát, illetve más névalakot használ, mint az adattárak. A vezetéknevnél például *Szentkereszt* helyett, *Szentkörösztyt*, *Schoppffel/Schöppffel* helyett *Schenkl* és a keresztnévnél a magyarosított névalakot használja a latin helyett. Az adattárak esetében a kutatást nehezítette az is, hogy olykor azonos hangzású neveket egy diáknak vettek, holott nagy valószínűséggel két különböző egyént takar, olykor viszont az azonos egyéneket külön vették fel. Az utóbbira jó példa Jungwolffer Benedek, aki annak ellenére, hogy végig Benedictinus (bencés) megjegyzéssel szerepel, (*R. Fr. Benedictus Jungswolffer Benedictinus*) Zsoldos Attila mégis két különböző személyként rögzítette.⁸² A hittudományi kar anyakönyvében viszont, bár a két név már össze van kapcsolva, pálos rendinek titulálják.⁸³

Kavarodás tapasztalható a bencések szerzetesnevei körül is, melynek oka egyrészt abban keresendő, hogy a szerzetesek védőszentet választanak maguknak, és beöltözköskor felveszik a nevét. Ezzel is jelezve, hogy új életet kezdenek. Ez a szokás viszont megnehezíti az adatbázisokban való keresést akkor is, ha a szerzetesek tanulmányaik közben, és akkor is, ha tanulmányaik után vették fel az új nevet. Például a nagyszombati anyakönyvben két diákról is feljegyezték, hogy tanulmányaik alatt beléptek a ben-

⁷⁸ PRT IV. 678.

⁷⁹ PRT IV. Oklevéltár, 255–256.

⁸⁰ PRT IV. 527.

⁸¹ CSÓKA, *i. m.*, 786.

⁸² ZSOLDOS, *i. m.*, 214, 233, 240 és 257.

⁸³ KÁDÁR, KISS, PÓKA, *i. m.*, 950.

és rendbe (*factus Benedictus*), 1647-ben György István⁸⁴ és 1649-ben Győri István,⁸⁵ akik viszont nem szerepelnek a *Rendtörténetben*. Úgy gondolom, hogy ez a két név egy szerzetest takar, sőt azonos lehet Győri Lászlóval, aki 1653-ban már teológiát tanult, és beöltöztetéskor kapta a László (Ladislaus) nevet.

Torkos Imrét szintén nem találtam a nagyszombati anyakönyvben, viszont a *Seminarium Generale* diákjai között van egy Emericus Buzgo, aki 1658-ban iratkozott be a jezsuiták kollégiumába, *Alumnus Archiabbati S. Martini* megjegyzéssel, és egy Guzga Emericus, aki 1659-ben.⁸⁶ Mindkét névhez OSB (*Ordo Sancti Benedicti*) megjegyzés is tartozik. Emericus Buzgo a nagyszombati anyakönyvben⁸⁷ is szerepel, de csak az 1658/59-es tanévben, és a következő években Buzgo/Guzga (vagy hasonló) Emericus nem. Úgy gondolom, hogy a két szerzetes és Torkos Imre azonos. Feltételezésemet arra a tényre alapozom, hogy a 17. században már élt az a szokás, hogy a bencések beöltöztetéskor új nevet kapnak, de egyidejűleg több szerzetes nem használta ugyanazt a nevet.⁸⁸ Elképzelhetőnek tartom, hogy a Torkos humanista vagy egyéb névalakját kell keresnünk a Buzgo/Guzga névben.

A személynevek körül megnehezíti a kutatást még az is, hogy az anyakönyvekben szinte minden évben másként írták le a vezetékneveket, de arra is van példa, hogy a keresztnevet írták el. Természetesen így nem csodálkozhatunk, hogy Zsoldos Attila⁸⁹ és a hittudományi kar anyakönyvének kiadói,⁹⁰ annak ellenére két különböző személynek vették fel Helczel Józsefet, hogy mindkét évben neve mellett ott áll, hogy *Ordo Sancti Benedicti*. Hiszen egyik évben *R. F. Josephus Helczl O. S. Bene.*, másik évben *Rdus. Fr. Joannes Helczel Ord. S. Ben.* megjelöléssel szerepel.

9. Összegzés

A vizsgálat kimutatta, hogy az első pannonhalmi hallgató már az 1638/39-es tanévben, az újraszervezéssel egy időben megkezdte tanulmányait. Ettől az évtől pedig 1683-ig szinte minden évben volt bencés hallgatója az egyetemnek, és a vizsgálat igazolta azt is, hogy a 17. század bencéseinek nagy része folytatott felsőbb tanulmányokat. A közel száz bencés rendtag közül ugyanis harminckettő bizonyosan látogatta a nagyszombati egyetemet, illetve még egy diák szerzett⁹¹ *baccalaureus* fokozatot, akinek a beiratkozásáról nincs adat. Így harminchárom diákról biztosan állíthatjuk, hogy a 17. század-

⁸⁴ ZSOLDOS, *i. m.*, 51.

⁸⁵ *Uo.*, 59.

⁸⁶ Esztergomi Prímási Levéltár, *Seminarium Generale 1. és 2.*

⁸⁷ ZSOLDOS, *i. m.*, 114.

⁸⁸ *PRT* IV. 652.

⁸⁹ ZSOLDOS, *i. m.*, 257 és 258.

⁹⁰ KÁDÁR, KISS, PÓKA, *i. m.*, 1002 és 1010.

⁹¹ BOGNÁR, KISS, VARGA, *i. m.*, 1690.

ban a nagyszombati egyetem tanulója volt. Még hat hallgatóról jegyzi fel a *Rendtörténet*, hogy Nagyszombatba jártak, és egy diákról, hogy bár megkezdte tanulmányait, de visszatért Modorba tanítani. A 17. században Salzburgban kettő, Lambrechtben és Bécsben egy-egy diák tanult, de őket az adattárak nem bizonyítják. Az összes adatot figyelembe véve, tehát a 17. század folyamán negyvennégy bencés diák iratkozott be a Habsburg Birodalom valamelyik egyetemére.

Lancsics Bonifác, miután 1693-ban elkezdte írni naplóját, már több adatot is közöl a rendtagok egyetemjárásáról. Viszont naplójában főleg olyan szerzetesek neveivel találkozunk, akik az egyetemi anyakönyvek forrásaiban nem találhatóak meg. Ennek természetesen lehet az a magyarázata, hogy a 18. századi nagyszombati anyakönyvek egy része elpusztult, mindenesetre 1682 és 1724 között egyetlen bencés kivételével, nem bizonyítják az adattárak, hogy a diákok Bécsben, Salzburgban vagy Nagyszombatban tanultak volna. Az egyetlen feljegyzés az 1697-ben Nagyszombatban fokozatot szerzett diákok között, a fent említett Wolffart Mihály *baccalaueratusa*. A *Pannonhalmi Rendtörténet* ötödik kötetének szerzője megemlíti azokat, akik a 18. században bizonyosan Nagyszombatban tanultak,⁹² de a felsorolt tizennyolc személyből négy egyén esetében nincs egyéb adat. A továbbiakban viszont csak következtet arra, hogy kik lehettek a 18. században egyetemi végzettségűek. Ide sorolja azokat a rendtagokat, akiket Nagyszombatban szenteltek fel, mert véleménye szerint, ők valószínűleg az ottani egyetemre is jártak. Azonban a hat szerzetes közül senkit nem találtam az adattárakban. A tanárokat is vizsgáltam, mert „a főapát egyetemi képzettségű rendtagokat szokott kinevezni...”⁹³ A felsorolt huszonhat tanárból azonban csak tíz olyan személyt találtam, akik Nagyszombatban végezték a teológiát, de mivel a bölcsészkar anyakönyvei elpusztultak, így a *repetensekről*, a leendő tanárokról nem maradtak fenn adatok. Az egyetemi anyakönyvek hiánya ellenére azonban úgy gondolom, jogosan feltételezzük, hogy Nagyszombatban, kisebb kihagyásokkal, folyamatosan tanultak magyar bencés diákok.

A *Pannonhalmi Rendtörténet* a 18. században negyvennyolc szerzetesről jegyzi fel, hogy egyetemre jártak, negyvenen Nagyszombatba, hárman Bécsbe, hárman Salzburgba és ketten Budára. A *Pannonhalmi Rendtörténet* adatait is figyelembe véve, a 18. században csak négy fővel tanultak többen egyetemen, mint a 17. században. Ráadásul a 18. században közel kettőszáz volt a rendtagok száma, míg a 17. században a laikusokkal és az idegen kolostorokból átvett rendtagokkal együtt sem volt száz. Tehát a rendtagok száma duplájára nőtt, viszont a diákok száma alig emelkedett. Mi lehet ennek az oka? A kérdésre valószínűleg az a válasz, hogy a 17. század végén már Pannonhalmán is működött egy magasabb szintű iskola, és a bencések ezután már csak a legjobbakat küldték egyetemre.

⁹² PRTV. 687.

⁹³ PRTV. 681.

A bencések felsőbb tanulmányait az egyetemi anyakönyvek átíratái azonban csak részben igazolják. Mivel a nagyszombati anyakönyvek 1956-ban részben megsemmisültek az Országos Levéltár égésekor, így a nagyszombati diákok esetében csak reménykedhetünk, hogy újabb egyetemi anyakönyvek kerülnek elő, melyek megerősítik a Pannonhalmi Rendtörténetben közölteket. A bécsi és salzburgi egyetemen tanuló bencések viszont – annak ellenére, hogy az egyetemek 17–18. századi eredeti matrikulái hiánytalanul fennmaradtak – az átíratokban egyáltalán nem szerepelnek. Ezért úgy gondolom, hogy mivel a Habsburg-egyetemekre irányuló peregrináció feldolgozói a bécsi és a salzburgi egyetem anyakönyveinek feldolgozásakor csak a magyar származásúnak gondolt diákokat emelték ki, így az egyetemek eredeti anyakönyveit újra meg kell vizsgálni, és össze kell hasonlítani a magyar bencések névsorával. Ennek hiányában a magyarországi bencések külföldi tanulmányaival kapcsolatban továbbra is csak feltevésekre hagyatkozhatunk.